

УДК 346.91

О. Россильна, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ**ПРАВОВА ПРИРОДА ПРЕДСТАВНИЦТВА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ**

Стаття присвячена дослідженню правової природи представництва в господарському процесі. Проаналізовано різні наукові підходи щодо зазначеної проблеми. На підставі цього запропоновано визначення досліджуваного правового явища.

Ключові слова: представництво, процесуальна діяльність, правовий інститут, господарський процес.

Правове регулювання представництва в господарському процесі України як невід'ємної частини ефективного здійснення судочинства потребує вдосконалення. Це обумовлено тим, що представникам у господарському процесі присвячена лише одна стаття Господарського процесуального кодексу України (ГПК України), яка не містить загальних положень про процесуальне представництво, основних понять, навіть відсилочних норм до інших законодавчих актів.

Представництво є недостатньо дослідженим правовим явищем у господарському процесі, що в умовах існування прогалин у розумінні правової природи, поняття та видів господарського процесуального представництва, перешкоджає формуванню усталеної практики із зазначених питань.

Саме тому метою статті є з'ясування правової природи представництва у господарському судочинстві. Дослідження зумовлене наступними причинами, зокрема: а) необхідність комплексного, системного дослідження проблеми, подальшого розвитку науки господарського процесу та усунення прогалин у чинному законодавстві; б) потреба в узгодженні, уніфікації та застосуванні в межах господарсько-процесуального права вже розроблених іншими галузями права понять та загальних положень.

З того часу як представництво стало предметом наукової дискусії одним з ключових питань залишається його правова природа. Суть проблеми полягає в тому, що, як у чинному законодавстві, так і у вітчизняній правовій доктрині, на сьогодні немає єдиного розуміння правової природи та сутності поняття представництва.

Окремим питанням процесуального представництва свої праці присвятили В. Белянєвич, І. Гелецька, М. Гурвич, О. Клейнман, С. Королева, Г. Лазько, І. Павлуник, С. Фурса, С. Халатов, С. Чванкін, М. Чечот, Л. Шаповал, М. Штефан та ін.

ГПК України та Цивільний процесуальний кодекс України (ЦПК України) не містять норми з чітким визначенням поняття представника та представництва у суді. Ці поняття розроблені в науці господарського та цивільного процесу.

Представництво визначають через призму процесуальної дії, процесуального правовідношення та інституту процесуального права. Прихильники кожної з концепцій наводять переконливі докази на свою користь та критикують опонентів.

Відсутність єдиного понятійного апарату гальмує розвиток теорії процесуального представництва та процесуальної науки в цілому. Тому так важливо виробити єдиний підхід з цього питання.

Представництво як система процесуальних дій або діяльність.

О. Клейнман був одним з перших, хто визначив представництво як виконання процесуальних дій у суді особою, яка уповноважена на це стороною чи третьою особою [1, с. 122].

У сучасній юриспруденції аналогічну позицію підтримує М. Штефан, який розглядає представництво як процесуальну діяльність особи (представника, повіре-

ного), спрямовану на захист суб'єктивних прав та захищених законом інтересів іншої особи, яка бере участь у справі, державних і громадських інтересів, а також сприяння судові у всебічному, повному і об'єктивному з'ясуванні обставин справи та постановленні законного й обґрунтованого рішення [2, с. 154].

Таким чином, теорія, у якій представництво розглядається як сукупність процесуальних дій або діяльність, має безумовні переваги. Саме ця доктрина має найбільш практичне значення, оскільки відображає динаміку господарського процесу та дозволяє зосередити увагу на конкретній реалізації повноважень представника в суді.

Проте варто враховувати і недоліки зазначеної концепції. Представництво як процесуальна діяльність відображає лише його зовнішні ознаки і не розкриває повністю характер та сутність процесуального представництва. Зокрема, діяльність не розкриває змісту правовідносин, які складаються між представником та судом [3, с. 23].

Представництво як процесуальне правовідношення.

Процесуальні правовідносини – врегульовані нормами права суспільні відносини, які виникають при здійсненні правосуддя в конкретній справі між судом та іншими учасниками процесу.

Досить спрощеним, на нашу думку, є визначення процесуального представництва як правовідношення, в силу якого одна особа (представник) виступає в суді від імені та в інтересах іншої особи (того, кого представляють) [4, с. 60]. Водночас, Л. Ковтун зазначає, що це – такі юридичні відносини, за якими одна особа – представник виконує на підставі повноваження, наданого йому законом, статутом, положенням або договором, процесуальні дії на захист прав і охоронюваних законом інтересів іншої особи, державних і громадських інтересів [5, с. 140].

С. Чванкін у запропонованому ним визначенні поєднав зазначені два підходи, підкреслюючи обидві сторони представництва – динамічну (діяльність представника) та статичну (правовідношення). Так, процесуальне представництво розглядає як процесуальну діяльність, що відбувається в межах правовідношення між представником та судом, однієї особи (представника) від імені та в інтересах іншої особи (яка бере участь у справі), яка здійснюється з метою захисту та охорони прав, свобод та інтересів у суді особи, яку представляють, і надання допомоги суду у встановленні дійсних прав і обов'язків осіб, які беруть участь у справі [6, с. 9].

На нашу думку, розкриваючи поняття представництва через категорію правовідношення, з'являється можливість здійснити більш глибокий аналіз цього правового явища (зокрема, права та обов'язки сторін правовідносин, правове становище представника тощо).

Представництво як правовий інститут.

У 1970 році вперше представництво в суді стало розглядатись як інститут, який забезпечує громадян та юридичних осіб можливістю реалізовувати належні їм права та обов'язки за допомогою інших осіб – представників [7, с. 75-76].

Правовий інститут є відносно самостійною структурною одиницею галузі, первинним елементом якого є

норма права (загальнообов'язкове правило поведінки). Основою для групування останніх є юридичний зміст тих суспільних відносин, які вони регулюють.

Правові норми, які утворюють інститут, регулюють однорідні за змістом суспільні відносини, вони впорядковані та взаємоузгоджені, характеризуються наявністю юридичної єдності нормативно-правових приписів, метою яких є цілісність нормативно-правового регулювання у межах однієї чи кількох галузей права.

Для інституту представництва в господарському процесі характерними є специфічні поняття, терміни, принципи, загальні положення, які не притаманні іншим інститутам, а також норми права, які містять специфічні юридичні конструкції: вид та зміст правовідносин (суб'єкти, об'єкти, суб'єктивні права та юридичні обов'язки); процедури дій; правові засоби [8, с. 25-26].

Сучасні тенденції у розвитку юриспруденції поступово відкидають догму про суворий галузевий поділ у структурі права. Міжгалузеві правові явища набувають все більшого поширення та переконливого обґрунтування у юридичній науці.

Міжгалузеві інститути виникають на стику різних галузей права. С. В. Полєніна [9, с. 74-75] класифікувала міжгалузеві інститути на функціональні та суміжні.

Міжгалузеві функціональні інститути характеризуються належністю до неоднорідних галузей права (наприклад, господарське та адміністративне). Господарське процесуальне представництво можна віднести до такої групи інститутів, оскільки цивільне право містить, зокрема, норми, які регулюють порядок видачі довіреності, яка у відповідних випадках є основою для допуску представника до участі в господарському судочинстві, а галузь господарсько-процесуального права вказує на порядок діяльності представника в суді.

Процесуальне представництво є складним правовим явищем, яке включає в себе одночасно матеріально-правові відносини між представником та довірительцем, процесуальні відносини між представником та судом та процесуальну діяльність представника, яка здійснюється у рамках вказаних правовідносин від імені та в інтересах іншої особи [10, с. 9].

Міжгалузеві суміжні інститути характерні для однорідних галузей права. Так, інститут процесуального представництва притаманний усім процесуальним галузям права, тому він також є міжгалузевим суміжним інститутом. Незалежно від наявних відмінностей, процесуальні галузі мають подібний предмет правового регулювання. Господарський та цивільний процес регулюють питання представництва практично ідентично, кримінальний процес має деяку специфіку.

Висновки. У статті проаналізовано наукові підходи до визначення правової природи представництва в господарському процесі: як процесуальної діяльності, правовідношення та правового інституту. Вважаємо, що на

сьогодні нормативно-правове регулювання представництва в господарсько-процесуальному праві не дає можливості виділити необхідну сукупність ознак для вирішення його в окремий інститут: виокремлення у структурі джерел права (в окрему главу чи розділ); змістовна єдність правових норм (загальні положення, поняття тощо); узгодженість та несуперечливість врегулювання відповідних правовідносин. Проте це і є завданням науки господарсько-процесуального права – доктринальне розроблення положень, які в подальшому зможуть бути імплементовані до законодавства України.

Таким чином, господарське процесуальне представництво – це сукупність правових норм, які регулюють однорідні суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі вчиненням на підставі закону, статуту або договору процесуальних дій представником від імені та в інтересах іншої особи з метою ефективної реалізації та здійснення захисту господарських прав та законних інтересів учасників господарського процесу.

Однотипність регулювання представництва в різних процесуальних галузях права дозволяє зробити висновок про глибинний зв'язок господарсько-процесуального та цивільно-процесуального представництва, що й породжує необхідність комплексного дослідження загальних положень, понять принципів, не розриваючи їх між різними процесуальними галузями. Це у свою чергу дозволить подолати відповідні прогалини в законодавстві України та "винести за дужки" спільні для всіх процесуальних галузей положення про представництво, що сприятиме ефективному здійсненню правосуддя.

Список використаних джерел

1. Клейнман А.Ф. Советский гражданский процесс. Учебник / А.Ф. Клейнман. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1954. – 407 с.
2. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. Й. Штефан. – К.: Ін Юре, 2005. – 624 с.
3. Королева С.О. Представительство сторон и третьих лиц в арбитражном процессе: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 "Гражданский процесс, арбитражный процесс" / С.О. Королева. – М., 2007. – 160 с.
4. Цивільний процес: Навчальний посібник / А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Н.А. Бондаренко. – За ред. Ю.В. Білоусова. – К.: Наукова думка; Прецедент, 2004. – 262 с.
5. Ковтун Л. Представництво в цивільному процесі: окремі проблеми / Л. Ковтун // Право України, 2004, №1 – С. 139-143.
6. Чванкін С. А. Добровільне представництво у цивільному процесі України : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. А. Чванкін. – О., 2005. – 20 с.
7. Советский гражданский процесс / Под ред. А. А. Добровольского и А. Ф. Клейнмана. – М.: Изд-во Московского университета. – 1970. – 440 с.
8. Левицька Н. Нормативно-правовий інститут: загальнотеоретична характеристика / Н. Левицька // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2012. – № 56. – С. 24–29.
9. Полєніна С. В. Комплексные правовые институты и становление новых отраслей права / С. В. Полєніна // Правоведение. – 1975. – № 3. – С. 71-79.
10. Ивакин В.Н. Представительство в советском гражданском процессе. Вопросы теории и практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. Н. Ивакин – М., 1981. – 25 с.

Надійшла до редколегії 05.06.13

О. Россильная, асп.
КНУ имени Тараса Шевченка, Киев

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА В ХОЗЯЙСТВЕННОМ ПРОЦЕССЕ

Статья посвящена исследованию правовой природы представительства в хозяйственном процессе. Проанализированы разные научные подходы относительно указанной проблемы. На основании этого предложено определение исследуемого правового явления. Ключевые слова: представительство, процессуальная деятельность, правовой институт, хозяйственный процесс.

O. Rosylyna, graduate student
Kyiv National Taras Shevchenko Kyiv

LEGAL NATURE OF REPRESENTATION IN THE ECONOMIC PROCESS

Article is devoted to research the legal nature of representation in the arbitration process. Different scientific approaches of the specified problem are analyzed. According to this the author proposes a definition of the studied legal phenomenon.

Key words: representation, procedural activities, legal institution, economic process.

